

INTERNASJONAL SKATTEPLANLEGGING – ER ÅPENHET EN UTOPI?

Linn Anker-Sørensen *l.c.anker-sorensen@jus.uio.no*
Doktorgradsstipendiat, Institutt for privatrett, Universitetet i Oslo

Guttorm Schjelderup *guttorm.schjelderup@nhh.no*
Professor, Norges Handelshøyskole og Senter for skatteforskning

Håndheving av skatteregler forutsetter at man har informasjon om skattyterne, men flere informasjonslekkasjer de siste årene har vist at den tilgjengelige informasjonen ikke alltid gir en dekkende beskrivelse av virkeligheten. Frie kapitalbevegelser har gjort det attraktivt å utnytte forskjeller i nasjonal skattelovgivning, og med det satt kampen mot internasjonal skatteplanlegging på agendaen i de fleste land og i overnasjonale organer som EU og OECD.

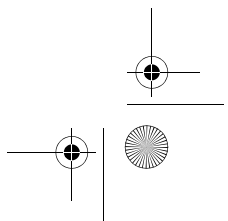
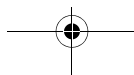
SKATTEPARADIS, AGGRESSIV SKATTEPLANLEGGING og rettslige hybrider er komplekse fenomener som blant annet brukes av multinasjonale selskaper for å unndra og minimere skatt. Disse selskapenes komplekse selskapsstrukturer og deres tilknytning til ulike nasjonale beskatningsmodeller gjør det vanskelig å få til internasjonal regulering. I denne artikkelen forsøker vi å systematisere noen grunntrekk ved internasjonal skatteplanlegging ved å stille fire spørsmål: Hva er formålet – skattetilpasning eller skatteunndragelse? Hvem er skattyter – privatperson eller konsernselskap? Hvordan benyttes konsernmodellene eller strukturene for å oppnå en gunstig skatteposisjon? Hvorfor driver en privatperson eller et selskap med skatteplanlegging? Deretter drøfter vi to forsøk på internasjonal regulering fra henholdsvis OECD og EU. Til slutt skisserer vi noen mulige måter å håndheve opplysningsplikter i en global og stadig mer teknologisk avansert økonomisk verden.

Informasjonslekkasjens tidsalder

Panama Papers, Paradise Papers, Swissleaks, Luxleaks og skatteunndragelsessakene i den sveitsiske banken UBS er alle eksempler på informasjonslekkasjer som de siste

DOI: 10.18261/issn.1504-3053-2018-02-03

NYTT NORSK TIDSSKRIFT / nr. 2 / 2018 / årg. 35 / s. 121–137 / © Universitetsforlaget

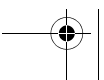
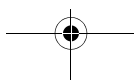
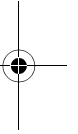
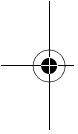
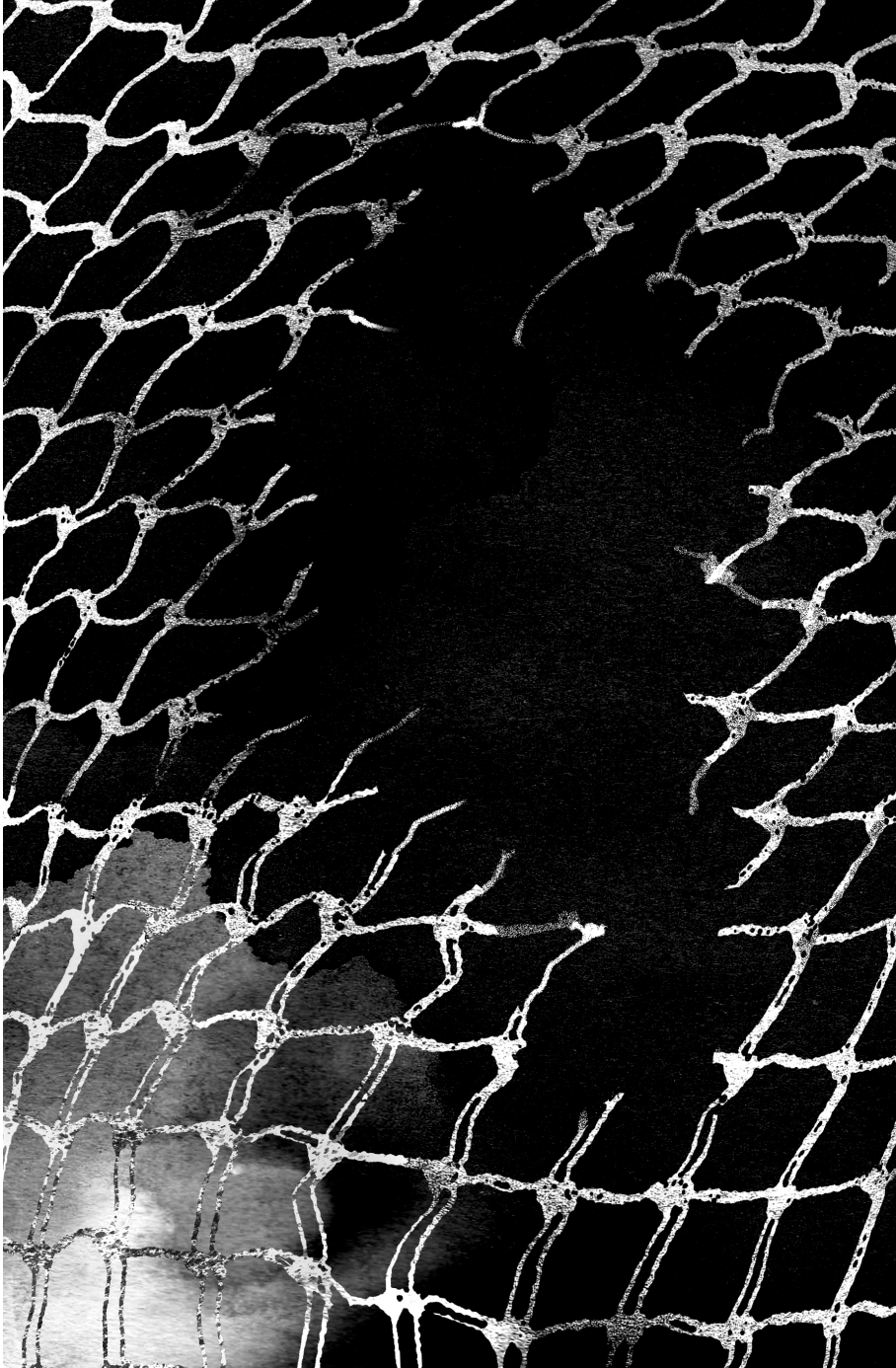
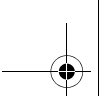

femten årene har eksponert skatteplanlegging, skatteunndragelse og økonomisk hemmelighold ved bruk av skatteparadis.¹ Politikere og statsledere har valgt å gå av på grunn av informasjonen som har kommet frem, og strukturer som benyttes for å unngå beskatning har blitt kjent for allmennheten. Dessuten har lekkasjene avslørt at noen land har inngått private beskatningsavtaler med selskap som Amazon og Apple. Disse avtalene har resultert i lavere skatt enn landenes nominelle skattesats.²

Samtlige lekkasjer vitner om internasjonal økonomisk aktivitet tilrettelagt av advokater, regnskapsførere, revisorer og banker. Tilretteleggerens rolle har blitt stadig viktigere på grunn av økt fragmentering og det finmaskede nettet av internasjonale og nasjonale skatteregler som aktører med grenseoverskridende aktivitet må forholde seg til. Tilrettelegging kan bestå i etablering av selskap, drift av selskap gjennom å oppfylle formelle krav til styreverv og avholdelse av generalforsamling, transaksjoner mellom konsern-tilknyttede selskap, samt avviking. Denne rådgivningen kan være kriminell, klanderverdig eller nøytral. Debatten omkring de nevnte informasjonslekkasjene har resultert i økt bevissthet om forskjellen mellom tilrettelegging i forbindelse med etablering av selskapsstrukturer, som er lovlig, og tilrettelegging av transaksjoner og strukturer for skatteunndragelser, hvitvasking og terrorfinansieringsformål, som er ulovlig. Gjennom Luxleaks kom det frem at enkelte tilretteleggere anbefalte skatteplanlegging som kun hadde 50 prosent sannsynlighet for å være lovlig, basert på vurderinger av enkelte lands tilsyn og håndheving av regelverket.³ I UBS-saken kom det frem at 95 prosent av bankkundene (ca. 52 000 amerikanske skattytere) ikke hadde oppgitt sine UBS-konti til amerikanske skattemyndigheter. Et fellestrekk ved de ulike lekkasjene er uriktig eller ufullstendig informasjon fra skattyter til relevante skattemyndigheter. I noen tilfeller har det ført til at riktig skatt ikke er utlignet.

I utgangspunktet er investeringer i skatteparadis og skatteplanlegging for å redusere beskatning lovlig så lenge selskapene overholder opplysningsplikten overfor de berørte skattemyndighetene. Opplysningsplikten gjelder følgelig overfor de sentrale myndigheter i land selskap anses hjemmehørende i, og landet en skattyter anses hjemmehørende i. I Norge er opplysningsplikten regulert i skatteforvaltningsloven kapittel 8, men terskelen for hva som er nødvendig og tilstrekkelig informasjon fra en skattyter, beror på omstendighetene. Opplysningsplikten omfatter den informasjon som gir et tilstrekkelig grunnlag for skattekontoret til å kunne vurdere om forholdet krever nærmere opplysninger for å fastlegge skatteplikt.⁴ Det er særlig rekkevidden av opplysningsplikten om globale forhold som skaper problemer. Hvor skal grensen gå for opplysningsplikten i en global økonomi med frie kapitalbevegelser, og hvor mange ledd i en transaksjonskjede skal det opplyses om?⁵

De store mulighetene for å drive økonomisk aktivitet på tvers av landegrenser tillater aktørene å velge mellom ulike lands regler for produksjon, skatt, regnskap, informasjonsplikter m.m. Dette skaper utfordringer for nasjonalstater som ønsker å sikre et velfundert beskatningsregime innenfor egne geografiske grenser.⁶

Utfordringene er internasjonale, og løsningene må derfor også til dels være det. Men det betyr ikke at dette er en enkel vei å gå. For eksempel krever endringer i EUs skatte-
 lovgivning enstemmighet.⁷ I denne artikkelen evaluerer vi to initiativ til å finne løsninger. Det første er OECDs informasjonsutvekslingsavtaler om forespørselsbasert og automatisk informasjonsutveksling om skattyteres (både privatpersoner og selskap) verdier og inntekter i andre land. Det andre er EUs forslag om enhetlig skattlegging på konsernivå, som tar sikte på full informasjon om interntransaksjoner i konsern, slik at minimering av skatt ved internprising ikke lenger kan benyttes i samme omfang.⁸ Disse initiativene har en felles kjerne: behovet for relevant informasjon. Dette skal vi komme tilbake til, men først skal vi se nærmere på noen sentrale spørsmål og begreper.

Hva: Skattetilpasning eller skatteunndragelse?

Formålet med Hva-spørsmålet er å trekke en grense mellom hva som er skatteunndragelse, som er ulovlig, og hva som er lovlig skattetilpasning til nasjonale og andre lands skattesystemer. På den ene siden av spekteret finner vi straffbar skatteunndragelse, som omhandler privatpersoners eller selskaps mangelfulle eller uriktige opplysninger gitt i selvangivelsen. På den andre siden finner vi lovlig skatteplanlegging, som omhandler privatpersoners eller selskaps økonomiske aktivitet gjennom selskap

Grensen mellom lovlig og aggressiv skatteplanlegging er uklar.

i et lavskatteland oppkjøp av selskap med underskudd som kan benyttes som fradrag i senere regnskapsår, kjøp og salg av varer internt i konsern mellom selskap i høy- og lavskatteland, samt fordeling av kostnader mellom selskap i samme konsern. Slik økonomisk aktivitet er lovlig såfremt den ikke er i strid med lovgivningen på stedet den foregår, og såfremt den i tillegg opplyses om til relevante skattemyndigheter.

Mellom disse ytterpunktene ligger (blant annet) *aggressiv skatteplanlegging*, tilfeller der aktører balanserer på grensen av det lovlige. Dette kan for eksempel være *rettslige hybrider*⁹ – tilfeller der man utnytter ulikheter mellom lands klassifisering av inntekter, kostnader eller eiendeler for å sørge for at verdier ikke beskattes i noen av landene. Et annet eksempel er utnyttelse av skatteavtaler som skal sikre skattyter mot å bli skattlagt to ganger for samme inntekt (såkalt dobbeltbeskatning), slik at man ender opp med å ikke betale skatt noe sted (såkalt dobbel ikke-beskatning).

Grensen mellom lovlig og aggressiv skatteplanlegging er uklar, og beror i norsk kontekst i siste runde på om den skatterettslige omgåelsesnormen kommer til anvendelse.¹⁰ Omgåelsesnormen er et særlig rettsgrunnlag som bare gjelder tilfeller hvor en skattyter har som formål å spare skatt i Norge. I tillegg foretas en helhetsvurdering av om disposisjonen i hovedsak gjelder skattebesparelse, eller om den også forfølger et forretningsmessig formål (Rt. 2007: 209). Dersom skattebesparelse kan identifiseres som målsetting også etter helhetsvurderingen, vil domstolen kunne konkludere med at skatteplanleggingen strider mot skattereglenes formål, og følgelig sette til side den formelle selskapsstrukturen som skattyter har benyttet i favør av den reelle eier- og beslutningsstrukturen.

ANKER-SØRENSEN OG SCHJELDERUP: *Internasjonal skatteplanlegging – er åpenhet en utopi?*

Den sentrale forskjellen mellom skatteunndragelse og skattetilpasning er, ved siden av at den ene er ulovlig og den andre lovlig, at skatteunndragelser handler om brudd på plikten til å opplyse om *eksistensen* av transaksjoner og selskapsstrukturer. Skattetilpasning handler derimot ofte om hvordan en selskapsstruktur blir *brukt*, eller hva motivene bak en transaksjon er. Mens det er liten tvil om at opplysningsplikten omfatter eksistensen av en transaksjon eller tilknyttede selskap, er det mer uklart i hvor stor grad en skattyter plikter å opplyse om de formålene som måtte ligge bak en transaksjon eller selskapsetablering (Harboe 2012). Likevel er formålet ofte det avgjørende i rettsstvister som skal vurdere om omgåelsesnormen kan anvendes.¹¹

Hvem: Privatperson eller konsernselskap?

Formålet med Hvem-spørsmålet er å klargjøre om skattyter er privatperson eller selskap. Åpenhet om privatpersoners formuesforvaltning over landegrensene reiser andre spørsmål enn informasjonskrav til multinasjonale konsern. Dette fremkommer også av dokumentlekkasjene. Panama Papers avslørte i hovedsak privatpersoners bruk av postkasseselskap i skatteparadis for å unndra midler fra nasjonal beskatning i sine respektive hjemland. Paradise Papers og Luxleaks avslørte derimot selskaps skatteplanlegging. Her er det viktig å huske på at selv om et aksjeselskap er å anse som et selvstendig rettssubjekt og skattesubjekt, er det interaksjonen mellom konserntilknyttede selskap som i stor grad muliggjør skatteplanlegging for selskap. Konsernforbindelsen gir for eksempel mulighet for å yte konsernbidrag og konsernlån mellom selskap, noe som påvirker hvor mye skatt som betales i landene selskapene opererer i. Men hva er egentlig et konsern?

Når et selskap kontrollerer ett eller flere andre selskap, kan vi kalle det et konsern. Dette har vært den foretrukne måten å organisere økonomisk aktivitet på siden 1920-tallet (Hadden 1983), og i dag er transnasjonale konsern sammenvevde og komplekse fenomen (Cohen 2007). Det er to grunner til dette. For det første har den teknologiske utviklingen, blant annet av telegraf, jernbane, sjøfart, luftfart og etter hvert IT, gjort det mulig å effektivt kontrollere utenlandske datterselskap i en konsernstruktur, noe som blant annet dannet grunnlaget for masseproduksjon av varer i andre verdenshjørner. For det andre har makroøkonomiske begivenheter som krig, økonomisk depresjon, industriell utvikling og handelsbarrierer, gjort det mulig og ønskelig å diversifisere investeringer for å redusere risikoen.¹²

Ofte kalles det kontrollerende selskapet for *konsernspissen* eller *morselskapet*. I en konsernstruktur kan det være flere mellomliggende morselskap som kontrollerer underliggende datterselskap, mens konsernspissen har indirekte kontroll over hele strukturen i egenskap av å kontrollere de mellomliggende morselskapene. Begrepet *konsern* omfatter svært uensartede strukturer: alt fra små, nasjonale integrerte konsern der de tilknyttede selskapene er 100 prosent kontrollerte datterselskap og del av en felles forretningsplan, til internasjonale konglomerater hvor de tilknyttede selskapene opererer innenfor svært ulike bransjer og med ulike strategier og eierbrøker.

Noen konsernstrukturer er dynamiske og endres ofte, mens andre er mer konstante over tid. Men uavhengig av størrelse, geografisk spredning, antall ansatte eller felles konsernpolicy, defineres et konsern som en sammenfatning av flere enkeltstående selskap som skal behandles selskapsrettslig og skatterettslig separat. Virkeligheten kan imidlertid være en helt annen; mange konsern drives som en enhet med tett økonomisk integrering.

Dette blir tydelig hvis man ser nærmere på hvordan prising av transaksjoner mellom konsernselskap foregår. La oss ta utgangspunkt i et konsern som består av konsernspissen, lokalisert i land A, datterselskap H lokalisert i et høyskatteland, og datterselskap L lokalisert i et lavskatteland. Selskap H har ingen insitamenter til å selge varer billig til selskap L fordi lav pris vil redusere selskap Hs lønnsomhet. Fra konsernspissens synspunkt er det motsatt. Ved at H selger billig flytter man overskudd til selskap L, lokalisert i et lavskatteland, slik at konsernet reduserer sin samlede skattebyrde. En slik strategi kan ikke gjennomføres hvis selskap L og H har fri vilje. Sagt annerledes, hadde selskapene kunnet foreta selvstendige valg, ville verdien av konsernet være mindre enn om konsernspissen bestemte.

Transnasjonale konsern er vanskelige å regulere, og det har oppstått en konflikt mellom nasjonalstatenes geografiske reguleringsmyndighet og konsernernes dynamiske tilpasninger. Definisjonen av konsern som sammenslutninger av enkeltstående selskap fører uunngåelig til rettslige hybrider hvor transnasjonale selskap kan utnytte forskjeller i regelverk mellom ulike land til blant annet å minimere skattebelastningen.

Hvordan: Skatteparadis og kompliserende selskapsstrukturer

Formålet med Hvordan-spørsmålet er å få klarhet i hvordan konsernmodellene eller strukturene benyttes for å oppnå en gunstig skatteposisjon. Privatpersoner og konsern kan etablere selskap i land med lav eller ingen skatt, eller lage en selskapsstruktur som utnytter svakheter i nasjonale regler. Det er i hovedsak tre innganger til Hvordan-spørsmålet: bruk av skatteparadis, rettslige hybrider og komplekse konsernstrukturer.

Skatteparadis er registreringsstater for selskap kontrollert av privatpersoner eller andre selskap som brukes til å minimere skattebelastningen og/eller for å holde informasjon skjult. Den franske økonomen Gabriel Zucman har estimert at ca. åtte prosent av den globale finansformuen er plassert i skatteparadis, noe som tilsvarer ca. 62 000 milliarder kroner (Zucman 2015). Skatteparadisene har en todelt beskatningsmodell som skiller mellom dem som er bosatt og har økonomisk aktivitet i staten («onshore») og dem som ikke er bosatt eller har økonomisk aktivitet der («offshore»)¹³. Utlendinger som ikke skal drive økonomisk aktivitet i landet, kan registrere et IBC-selskap (International Business Company), som kjennetegnes av veldig få krav til opplysninger om aksjonærer, regnskap og kapitalkrav (Palan mfl. 2010; OECD 1998). Nasjonalstater som tilbyr særskilte regler for utenlandske investorer, «selger» i

prinsippet selskapsregistrering uten at selskapene kan utøve virksomhet på stedet. Vederlaget for registreringen består i ulike avgifter selskapene betaler på årlig basis, samt at ordningen bidrar til sysselsetting av lokale tilretteleggere i advokat- og bankvesenet.

For å imøtegå skatteplanlegging som inkluderer etablering av selskap i lavskatteland og dermed skatteflukt, har de fleste land fulgt OECDs anbefaling om å etablere særskilte regler (OECD 1996: 10ff).¹⁴ I Norge har vi Nokus-reglene (norsk-kontrollerte selskap og innretninger hjemmehørende i lavskatteland),¹⁵ som innebærer at norske skattytere som enkeltvis eller samlet kontrollerer 50 prosent eller mer av et selskap som hører hjemme i et lavskatteland, beskattes fortløpende av selskapets overskudd.¹⁶ Disse reglene skiller seg fra lovens normalordning, som sier at skattelegging først skal skje ved realisasjon eller utdeling av overskudd. Hovedformålet med Nokus-reglene er å forebygge skattemotivert kapitalflukt til lavskatteland (Ot.prp. nr. 1 (2004–2005)) ved å likebehandle norske skattytere som investerer i Norge og norske skattytere som investerer i selskap hjemmehørende i lavskatteland.

Nokus-reglene gjelder imidlertid ikke i EØS, fordi en norsk skattemodell som illegger selskap i andre medlemsland en årlig beskatning av 50 prosent av overskuddet, er å regne som en restriksjon på fri etableringsrett og fri kapitalflyt. Nokus-reglene bryter dermed med prinsippene bak det indre marked.¹⁷ Innenfor EØS bestemmer medlemsstatene selv skattesatsene, og de kan i tillegg bestemme om de vil ha to sett med regler for «onshore» og «offshore» økonomisk aktivitet.¹⁸ Det eneste kravet i EØS er at det ikke diskrimineres mellom nasjonale og utenlandske borgere og selskap. Hvis nasjonale og utenlandske aktører er gitt de samme muligheter til å benytte både et «onshore-» og «offshore»-regime, vil EØS-retten ikke sette ytterligere skranker. Følgelig vil både privatpersoner og selskap kunne etablere selskap i EØS-lavskatteland for å oppnå en skattereduksjon, uavhengig av Nokus-reglene.

En annen metode for skatteplanlegging er å etablere en selskapsstruktur som profiterer på ulikheter mellom land, såkalte *rettslige hybrider*. For eksempel har transnasjonale konsern som Google, Apple og Microsoft benyttet seg av den såkalte «Double Irish with a Dutch Sandwich»-modellen for å spare skatt. Siden Irland har svært lav skatt på inntekter fra rettigheter til merkevarer og patenter, har selskapene registrert slike rettigheter i Irland. Deretter har de krevd royalty av datterselskap i høyskatteland for bruk av disse rettighetene. Selskapene flytter altså overskuddet fra høyskattelandet salget skjedde til rettighetsselskapet i Irland. Deretter har de, via et holdingselskap i Nederland som eier det irske rettighetsselskapet, overført overskuddet til det irske selskapet skattefritt som utbytte, siden utbytte innen EØS er skattefritt. Nederland tillater – mot en liten avgift – at verdiene i det nederlandske selskapet flyttes «offshore». Dermed har disse konsernene minimert sin skatt. «Double Irish with a Dutch Sandwich» har vært gjenstand for kritikk, og regimet vil kun være lovlig frem til 2020, og da bare for selskap som allerede har etablert en slik struktur. Av interesse i den sammenheng er at det finnes mange andre tilsvarende regimer som utnytter slike hybride ordninger som utnytter ulikheter mellom skattelovgivningen i ulike land.

Et eksempel på dette er den selskapsstrukturen Nike bruker som ble allment kjent gjennom Paradise Papers-lekkasjen. Nike har et nederlandsk selskap som distribuerer varer til sine tilknyttede selskap rundt i verden. Disse selskapene, som selger Nike-produkter, trekker kun fra kostnader til drift (lokaler, lønn mm.), resten av salgsfortjenesten sendes til det nederlandske selskapet skattefritt som utbytte. Resultatet er at et par joggesko kjøpt i Norge for tusen kroner (før moms), på grunn av nederlandske skatteregler kun beskattes med fire kroner (Dahl mfl. 2017). Overskuddet akkumulert i det nederlandske selskapet sendes så videre til et annet nederlandsk holdingselskap, før det sendes til et cv-selskap (Commanditaire vennootschap). Slike

Et par joggesko kjøpt i Norge for tusen kroner beskattes med kun fire kroner på grunn av nederlandske skatteregler.

cv-selskap likner på norske kommandittselskap, hvor en partner/deltaker ('general partner') styrer selskapet og har fullt ansvar for selskapets forpliktelser, og en partner/deltaker ('silent partner') kun har økonomisk ansvar for det han/hun/selskapet selv har skutt inn i selskapet. Etter nederlandske

skatteregler vil et slikt partnerskap bare kunne skattlegges dersom begge deltakere er etablert innenfor EØS. Hvis partnerskapet har en deltaker etablert utenfor EØS, vil et eventuelt overskudd eller andre realisasjoner ikke skattlegges i Nederland. For Nike er det USA-baserte morselskapet oppført som deltaker. USAs skatteregler unntar slike selskap fra beskatning i USA til tross for at en av deltakerne er amerikansk. Dermed ender Nike opp med en ikke-beskatning av verdiene i selskapet – ingen av landene vil skattlegge selskapet (ibid.).

En tredje metode for skatteplanlegging er bruk av nye forretningsmodeller, som Uber og Airbnb, eller ved komplekse og ugjenomsiktige koblinger mellom selskap ved finansielle instrumenter.¹⁹ Flere skandaler har vist hvordan selskap som tilsynelatende ikke er konserntilknyttet, likevel er det gjennom flerleddede, komplekse, finansielle instrumenter.²⁰ Betydningen av at selskap kan holdes utenfor den konsoliderte konsernstrukturen, er blant annet at avtaler mellom konsernet og det utenforliggende selskapet ikke vurderes etter armlengdeprinsippet; at avtaler mellom konserntilknyttede selskap skal inngås på vanlige forretningsmessige vilkår. Avtaler mellom et konsern og utenforliggende selskap vurderes altså annerledes enn avtaler mellom konserninterne selskap.²¹ I skattesammenheng beror vurderingen av hvilke selskap som skal inngå i selskapsstrukturen på definisjonen av 'interessefellesskap' i skatteloven.²²

Nye forretningsmodeller basert på blokkjedeteknologi, såkalte 'desentraliserte autonome selskap', kan selv velge hvilket land rettighetene til bruk av en bestemt app skal ligge i. Uber har for eksempel registrert disse rettighetene i delstaten Delaware i USA. Det betyr at selskap som benytter Uber-appen i andre land, betaler en royalty til Uber i Delaware. Nasjonale skatteregler, som er basert på skattlegging av økonomisk aktivitet på et fast driftssted, klarer ikke å fange opp aktiviteten som foregår i de teknologibaserte royalty-selskapene. Selskap som Apple, Google og Facebook har blitt kjerneeksempler på hvordan nye forretningsmodeller ikke omfattes av

ANKER-SØRENSEN OG SCHJELDERUP: *Internasjonal skatteplanlegging – er åpenhet en utopi?*

eksisterende skattemodeller. Som tiltak mot overskuddsflytting av slike teknologisel-skap, har flere land innført kildeskatt på royalty.²³ I Norge har Scheel-utvalget frem-met et slikt forslag.²⁴ Det er likevel slik at i de landene hvor selskapet ikke har fast driftssted, vil en slik kildeskatt ikke ha effekt. Følgelig står vi overfor en langt større utfordring enn hva enkeltregler kan bidra til å løse. I denne diskusjonen må sentrale begrep i skattelovgivningen som 'fast driftssted', 'eierskap', 'kontroll' og 'hjemme-hørende' revurderes i lys av den virkeligheten. Immaterielle rettigheter er en av nå-tidens viktigste verdier, noe som medfører at det må komme på plass forutsigbare skatteregler som kan takle både teknologiselskapene og verdiene disse selskapene forvalter.

OECD og EU har begge tatt til orde for å innføre land-for-land rapportering hvor flernasjonale konsern er forpliktet til å informere om skatt de betaler i landene de har datterselskap. En stor svakhet med reglene er at selskap som betaler mindre enn 800 000 kroner per år i skatt til et land, er unntatt informasjonsplikten.²⁵ Det betyr at skatteparadisselskap for alle praktiske formål unntas fra informasjonsplikten. Disse reglene hjelper derfor ikke mot noen av de viktigste utfordringene vi har.

Hvorfor: Konkurransefortrinn, optimalisering og formuesforvaltning

Hensikten med Hvorfor-spørsmålet er å klarlegge motivet til privatpersoner og sel-skap ved skatteplanlegging. Motivasjonen kan i hovedsak inndeles i tre kategorier: privat formuesforvaltning, konkurransefortrinn ved redusert skatt og skatteoptima-lisering ved opprettelse av selskap i bestemte land, blant annet for å kunne utnytte kjeder av skatteavtaler.

Privatpersoners motiv for å etablere selskap og truster i lavskatteland er i hovedsak å oppnå lavere eller ingen skatt på formue i Norge. Nokus-reglene er ment å hindre denne formen for skatteplanlegging. Men for at reglene skal kunne anvendes, er skat-temyndighetene avhengig av informasjon fra lavskattelandene – noe de ikke alltid får.²⁶

Flernasjonale selskap konkurrerer med hverandre innenfor en rekke kategorier, hvor redusert skattebelastning er en viktig faktor for konsernets økonomiske stilling. Mindre skatt gir mer overskudd som i sin tur kan benyttes til å ta markedsandeler. Ulik beskatning av flernasjonale selskap på grunn av valgt skatteplanleggingsstrategi får dermed konsekvenser for eier- og næringsstruktur. Ifølge FNS estimater har de hundre største flernasjonale konsernene i verden i gjennomsnitt 500 konserntilknyt-tede selskap. Disse er etablert i mer enn 50 land, og omtrent 20 prosent av selskapene er etablert i skatteparadis (FN 2016). Ca. 20 av de 500 selskapene er holdingselskap etablert i land med skatteavtaler som kan sikre ingen eller lav beskatning av penge-strømmer. Flernasjonale konserns fragmenterte struktur medfører blant annet at de kan ta i bruk ulike skatteavtaler etter behov, og at de kan utnytte fri flyt av kapital i større grad enn de mindre konsernene kan.

Fordelen de største selskapene oppnår er at de blir enda større, noe som i sin tur kan lede til lavere grunnlag for selskappsskatt i Norge. Skatt på lønnsinntekt til ansatte

i slike selskap i Norge vil fortsatt vil gi skatteinntekter, og i tillegg vil multinasjonale konsern som opererer i Norge også måtte betale arbeidsgiveravgift og moms. Likevel er det bekymringsfullt at en reduksjon i bedriftsbeskatningen på grunn av et fåtall sentrale skattyteres skatteplanlegging vil legge større skattebyrde på andre beskatningsgrunnlag, som for eksempel lønnstakere. Høye skatter på få beskatningsgrunnlag leder til at selskap, privatpersoner, institusjonelle investorer og offentlige myndigheter vil tilpasse seg skattesystemet slik at økonomiens vekstevne reduseres. For

Sentrale skattyteres skatteplanlegging vil legge større skattebyrde på andre, for eksempel lønnstakere.

eksempel reduseres lønsmottakeres insentiv til å jobbe mer dersom skatten på lønnsinntekt øker.

Det er de transnasjonale konsernene som er vanskeligst å regulere gjennom nasjonal lovgivning. Internasjonale løsninger må altså på plass, men det er vanskelig å oppnå konsensus om slike initiativ²⁷ – det er for eksempel svært ulike meninger om hva som er en god skattemodell. I det følgende vil vi kort diskutere to eksempler på internasjonale løsninger: *informasjonsutveksling* og *konsolidert skattebase på konsernnivå*. Disse initiativene legger vekt på ulike sider ved problematikken. Avtalen om *informasjonsutveksling* er inngått mellom land for å effektivt kunne hjelpe hverandre med relevant informasjon, mens konsolidering av skattebase på konsernnivå innebærer at morselskap plikter å informere om alle interne transaksjoner i et konsern. De to initiativene har likevel en felles målsetning: mer åpenhet om selskapstrukturer, om reelle rettighetshavere og om transaksjoner som kan flytte overskudd, utligne underskudd, plassere kostnader og plassere eierskap til immaterielle verdier.

OECD og informasjonsutveksling

OECDs informasjonsutvekslingsavtaler er inngått mellom en rekke land, også skatteparadis, og skal sikre tilgang til og bistand i informasjonsinnhenting for skatteformål (OECD 1988/2010). Forespørselsbasert informasjonsutveksling betyr at statene har forpliktet seg til å bistå hverandre med informasjonsinnhenting i tilfeller hvor skattyter eller skatteforholdet er tilstrekkelig identifisert (NOU 2009:19; OECD 2002, Modell TIEA art. 5 nr. 1). Det betyr at deltakerstatene har en folkerettslig forpliktelse til å påse at nasjonalt regelverk støtter opp under informasjonsinnhenting de internasjonale avtalene omfatter. Hovedvilkåret for at en annen stat skal skaffe til veie informasjon om en norsk skattyter, er at denne informasjonen er «tilstrekkelig relevant» for den nasjonale vurdering av skattyters formuesforhold. Forespørselsbasert informasjonsutveksling kan ikke benyttes til generelle henvendelser om norske skattyteres formuer i et bestemt land.

Informasjonsutvekslingsavtalene pålegger statene å ha regler for å klargjøre hvem som er aksjonærer i selskap, og også det som omtales som eierskapskjeder i tilfeller av forvalterkonti (OECD 2002, Modell TIEA art. 5 nr. 4, bokstav b, jf. Art. 1 og art. 5 nr. 2). Forvalterkonti kan benyttes av utenlandske investorer som kjøper aksjer i norske selskap, eller når norske investorer kjøper aksjer i utenlandske selskap. For å tilrettelegge for internasjonale investeringer, vil en bank opprette en konto på vegne av

ANKER-SØRENSEN OG SCHJELDERUP: *Internasjonal skatteplanlegging – er åpenhet en utopi?*

investoren for å kunne kjøpe og selge aksjer. I slike tilfeller vil en bank eller et advokatfirma stå som formell/juridisk eier av aksjene, på vegne av investorens reelle eierskap til aksjene. En eierskapskjede oppstår dersom den opprinnelige investoren har inngått avtale med en annen investor som overdrar det reelle eierskap til aksjen. Informasjonsinnhenting av eierskapet til aksjene i slike tilfeller er mindre klart.

Advokaters taushetsplikt og bankenes sekretesse kan ikke påberopes i tilfeller der en medlemsstat ber om informasjon med hjemmel i informasjonsutvekslingsavtalene. Likevel er det en praktisk begrensning i hvor mange ledd med private avtaler mellom opprinnelig investor og den mulige eierkjeden av investorer det er realistisk at myndighetene i et annet land vil forfølge. Det gjelder også i Norge, hvor informasjonsinnhenting av reelle rettighetshavere av forvaltede posisjoner kun omfatter investoren som har en konto hos banken for kjøp og salg av aksjer. Denne investoren kan meget vel være et holdingselskap i Luxembourg som ikke gir noen videre indikasjon på hvem som er reell rettighetshaver i en mulig eierkjede. Rettstilstanden for informasjonsinnhenting i Norge har betydning for hvilken informasjon norske skattemyndigheter kan etterspørre i andre land. Det er et krav om at den informasjon som etterspørres av fremmed stat ville vært tilgjengelig for norske skattemyndigheter dersom skattyters formuesverdier befant seg i Norge.²⁸

I tillegg til de forespørselsbaserte avtalene, har vi fra 2017 fått såkalt automatisk informasjonsutveksling. Dette innebærer at banker og andre finansinstitusjoner skal utveksle all relevant informasjon om utenlandske selskap og enkeltpersoners kontoer til relevante skattemyndigheter uten at informasjonen er aktivt etterspurt.²⁹ Følgelig vil norske skattemyndigheter kunne få opplysninger om norske aksjonærer som er registrert hos finansforetak i lavskatteland (OECD 2015). Slik vil norske skattytere som har en kontrollerende eierandel (over 50 prosent eller annen form for kontroll over selskapet) registrert i lavskatteland, kunne identifiseres. Informasjonen, som er tilgjengelig hos et finansforetak, kan være direkte og indirekte (gjennom nominee/stråmenn) eierskap til aksjer, eller finansielle instrumenter som for eksempel bankkonti eller opsjonsavtaler til aksjer.

Automatisk informasjonsutveksling fører til at store mengder informasjon må bearbejdes. På grunn av stadig mer kompliserte finansmarkeder, stilles det store krav til prosessering av informasjon for at det skal være mulig å trekke ut relevant informasjon som kan vurderes i lys av relevante nasjonale skatteregler. Hvor nyttige disse avtalene vil være på kort sikt, gjenstår derfor å se, spesielt før tilstrekkelig gode algoritmer for denne typen dataprosessering er utviklet.

EU og enhetsbeskatning

I 2011 lanserte Europakommisjonen et forslag som skulle sikre at land får skatteinntekter fra salg innenfor sin jurisdiksjon (Europakommisjonen 2011). Initiativet, som er kjent som *skattebasekonsolideringsinitiativet* (Common Consolidated Corporate Tax Base (CCCTB)), ble relansert på EU-nivå i 2016. Forslaget omfatter både selskap re-

gistrert i EU og selskap med filial i EU, og hensikten er å fordele skatteinntekter mellom EU-landene basert på hvilke aktiviteter en bedrift har i landene. Enkelt sagt skal konsernets bruttoinntekter og kostnader på konsernnivå fordeles mellom EU-landene, basert på aktivitetsbrøker som gjenspeiler det relative aktivitetsnivået et selskap har i et land i forhold til konsernets globale aktiviteter. Slike brøker kan bestå av salg i et land i prosent av globalt salg, investert kapital i prosent av globale investeringer og antall ansatte i selskapet i prosent av global sysselsetting i konsernet. Land med mange sysselsatte, høyt salg og store investeringer vil i et slikt system få en større andel av skatten fra konsernets skattbare inntekt. Varianter av et slikt system er allerede i bruk i USA, Sveits og Tyskland (Picciotto 2017).

Svakheten ved dette systemet er at konsernet gis insentiv til å manipulere brøkene som angir relativ aktivitet mellom land (også kalt aktivitetsvektene) (Nielsen mfl. 2010). Flernasjonale selskap kan for eksempel ansette mange arbeidere til svært lav lønn i et lavskatteland uten at de egentlig jobber. På den måten får de en større del av sin inntekt allokert til lavskattelandet og sparer derved skatt. Slik manipulering kan medføre et større tap i økonomisk velferd enn dagens skattesystem.

Nielsen mfl. (2010) viser at avveiningen mellom et system som fordele skatteinntekt til enkeltland basert på aktivitetsbrøker (for eksempel salg i et land i prosent av totalt globalt salg) og dagens regnskapssystem, avhenger av hvor lett det er for selskapene å flytte overskudd til lavskatteland ved hjelp av internpriser.

I dagens system lager hver bedrift sitt regnskap, og transaksjoner mellom bedrifter i samme konsern lokalisert i ulike land påvirker regnskapene fordi slike transaksjoner må verdsettes gjennom såkalte internpriser. Internprisen på en transaksjon mellom to bedrifter i samme konsern skal reflektere markedsverdi (det vil si prisen to uavhengige parter hadde blitt enige om, ofte kalt armlengdeprisen). Flernasjonale selskap har imidlertid insentiv til å sette internprisen slik at man flytter overskudd til selskap i lavskatteland. Det er svært vanskelig og kostnadskrevende for skattemyndigheten å fastslå hva riktig internpris er.

I et system hvor man legger sammen alle overskuddene til bedrifter i ulike land slik at inntekten konsolideres, spiller internprising ingen rolle. Lavt overskudd i ett land på grunn av internprising, motsvares av høy inntekt i et annet land. Summen av de konsoliderte inntektene påvirkes dermed ikke. Nielsen mfl. (2010) viser videre at et slikt konsolideringssystem med fordeling av skattbar inntekt mellom land, basert på brøker som tilordner inntekt basert på relativ aktivitet, er overlegent bare dersom det er relativt enkelt for selskapene å manipulere skattbart overskudd ved hjelp av internpriser.

En annen svakhet ved EUS CCCBT-forslag, i tillegg til problemene med manipulering av aktivitetsbrøkene, er at det er vanskelig å bli enig om hvilke brøker som skal benyttes. I USA, som bruker enhetsbeskatning til å fordele inntekter på selskap med inntekt i flere delstater, har noen delstater tatt i bruk tre brøker, andre to og noen kun en eller ingen. Når delstatene skal fordele inntekt må det skje ved bilaterale forhandlinger, noe som er tidkrevende og lite effektivt.

ANKER-SØRENSEN OG SCHJELDERUP: *Internasjonal skatteplanlegging – er åpenhet en utopi?*

Den politiske uenigheten rundt et enhetsbeskatningssystem er lett å forstå. Skulle vi overført et slikt system til norske forhold, ville for eksempel ikke Hydro betalt skatt av sin produksjon av aluminium i Norge hvis all produksjon ble eksportert og fordelingsbrøken kun var salg. Ifølge Runkel og Schjelderup (2011) er det samfunnsøkonomisk optimalt at man bruker flere ulike aktiviteter i brøkene, for eksempel salg, antall ansatte og kapital. Selv om kapitalen er det mest mobile skattegrunnlaget, viser Runkel og Schjelderup at kapital alltid bør inngå som en av brøkene.

Eksemplet over og de amerikanske erfaringene tyder på at det ikke er lett å oppnå enighet verken om hvilke vekter man skal benytte eller det relative forholdet mellom dem. I tillegg oppstår det problemer når et selskap som utsettes for enhetsbeskatning for sine aktiviteter i EU, samtidig skatlegges basert på et regnskapsprinsipp utenfor EU. I slike tilfeller er ofte ikke skatteavtalene dekkende, og det kan være uklart hvordan man hindrer at inntekt skatlegges to ganger. Disse utfordringene er fortsatt ikke avklart, og fordrer trolig at skatteavtalene må skrives om.

Veien videre: Opplysningsplikter i en teknologisk verden

De siste årenes dokumentlekkasjer har synliggjort at privatpersoner og selskap ikke alltid overholder informasjonsplikten, samt at konsern har benyttet ulike strukturer for skatteplanlegging. Informasjonsplikt som middel mot aggressiv skatteplanlegging kan være nasjonal, som Nokus-reglene og den nye rentebegrensingsregelen, og/eller internasjonal. Fordi skatteplanlegging som oftest er en aktivitet på tvers av grenser, er regionale og internasjonale løsninger nødvendige. Men disse løsningene har også sine svakheter. Dynamiske konsern kan benytte seg av fragmenteringen av nasjonale regler, og fellesløsninger krever konsensuspreget lovgivning, noe som er vanskelig å få til. For eksempel har ikke alle OECD-land samme skatteår eller regnskapskategorier (det engelske skatteåret svarer for eksempel ikke til kalenderåret slik det norske skatteåret gjør). Dette skaper utfordringer fordi viktige opplysninger kan komme for sent til skattemyndighetene, og fordi ulikheter i regnskapsstandarder og praksis kan skape uklarheter. I tillegg fordrer de store mengdene data som overføres mellom land at skattemyndighetene seg imellom har compatible IT-systemer. Det er ikke tilfellet i dag, og dermed blir det vanskelig å nyttiggjøre seg all informasjonen som kommer fra andre land.

En utfordring når morgendagens beskatningsmodell skal utformes, er at vekstnæringer innenfor blant annet teknologiutvikling benytter forretningsmodeller hvor relevansen av begreper som 'fast driftssted', 'eierskap', 'kostnader' og 'kontroll' er redusert eller ikke-eksisterende. OECDs BEPS-prosjekt³⁰ hviler for eksempel i for stor grad på slike begrep og på utdaterte forestillinger om forretningsmodeller og økonomisk aktivitet i det globale marked. Skattetilpasning i dagens og morgendagens globale verden handler ikke bare om forskjeller i skatteregler i ulike land, men også i aller høyeste grad om konsernstrukturer som opererer via nettverkskoblinger og algoritmer, operasjonalisert over internett.

I mars 2018 lanserte Europakommisjonen sin handlingsplan for den digitale økonomien, hvor blokkjedeteknologi, 'crowdfunding' og 'kryptovaluta' er identifisert som fenomen som bør underlegges lovgivning (IP/18/1403).³¹ Behovet for å skape forutsigbare regler for vekstnæringer som allerede har tatt i bruk plattformer som 'desentralisert autonome selskap', er av betydning for å støtte opp under slike forretningsmodeller, og vil samtidig stille alle selskap på «like fot». Uten tilstrekkelige opplysningsplikter for teknologiske forretningsmodeller og deres potensielle bruk av intern valuta for å gjøre opp avtaler, vil nye skatteregler kun omfatte tradisjonelle selskapsstrukturer og transaksjoner.

I Norge handler dette om å justere skattereglene til å omfatte nye forretningsmodeller og verdier for å skape forutsigbarhet for næringslivet, samtidig som finansieringen av velferdsstaten trygges. Særskatter på enkeltstående vekstnæringer bør unngås om vi ønsker et norsk næringsliv med tilhørende arbeidsplasser. Vurderingen av beskatningsmodell bør derfor gjøres mer generell i lys av den teknologiske utviklingen, men ikke på bekostning av morgendagens teknologiske forretningsmodeller.

Ny teknologi har åpnet for informasjonsinnhenting på tvers av land, men det gjenstår å se om landene makter å utnytte dette informasjonstilfanget; dels fordi skatteåret varierer mellom land, dels fordi mengden data er enorm, og dels fordi landenes IT-systemer er svært ulike. En forutsetning for økt transparens er derfor samarbeid om samkjøring av landenes IT-teknologi.

Artikkelen er fagfellevurdert.

Noter

- 1 Skatteparadis er ikke et ensartet begrep, men Palan mfl. (2010) beskriver skatteparadis' funksjon som «finanssentra, med registreringsavgifter som vederlag, som bruker sin suverenitet til å lage et eget regime for utenlandske selskap og privatpersoner, tilrettelagt av lokale regnskapsførere, advokater og banker» (vår overs.). For annen litteratur om fenomenet, se Murphy (2009); Berg-Rolness (2016); Liland og Nordbø (2002: 34ff). Om Nokus-reglene, se Finansdepartementets oversikt over lavskatteland i forskrift til skatteoven § 10-63 (FSSKD § 10-63-2).
- 2 Luxleaks viste også hvordan store transnasjonale selskap har inngått spesialavtaler med myndighetene i bestemte land om konkrete skattesatser eller tillatelser til å flytte overskudd til skatteparadis. Slike avtaler omtales gjerne som «sweetheart deals». Dokumentlekkasjene har ført til straffeskatt for selskap som Amazon for å ha mottatt ulovlig statsstøtte fra Luxembourg, se http://europa.eu/rapid/press-release_IP-17-3701_en.htm. [Sist lastet ned 26.02.18]. I Paradise Papers fremkom det at Nike har inngått en slik avtale med nederlandske myndigheter. Denne åpnet for at de kunne sende overskuddet i et nederlandsk selskap til et selskap på Bermuda.
- 3 Europaparlamentet mener det er betenkelig at slike tilretteleggere anbefaler skatteplanlegging som «kun skal have 50 % chance for at være lovlig» (Europaparlamentet 2015).
- 4 Rt. 1992: 1588 Loffland, som senere er bekreftet i Rt. 2009: 813 Gard.

ANKER-SØRENSEN OG SCHJELDERUP: *Internasjonal skatteplanlegging – er åpenhet en utopi?*

- 5 Se Harboe (2012) for en oppstilling av relevante forhold for vurderingen. For en nærmere analyse av skatteplanlegging, skatteomgåelse og opplysningsplikt i et svensk perspektiv, se Almen- dal (2005).
- 6 For statistikk over internasjonaliserings økning i størrelse og omfang de siste 20 årene, se FNS «World Investment Report» fra 2016, s. 142, figur IV.4.
- 7 Se TFEU artikkel 223(2).
- 8 For en nærmere analyse av internprisingsreglene og armlengdeprinsippet, se Bullen (2011). Se også Skaar og Kildal (2012) for andre nasjonale regler som kommer til anvendelse ved interna- sjonal skatteplanlegging.
- 9 Se Karlsen (2013) for mer informasjon.
- 10 Se NOU 2016:5; Harboe (2012); Banoun (2003); Gjems-Onstad (2012).
- 11 Se for eksempel utbytteforholdet i Transocean-komplekset, Borgarting lagmannsrett, LB-2014- 176629-3 - UTV-2017-240, tilgjengelig i lovdata PRO. <https://lovdata.no/dokument/LBSIV/av- gjorelse/lb-2014-176629-3>.
- 12 For en historisk gjennomgang, se f.eks. Jones (2005).
- 13 Se f.eks. Pires (2013: 2).
- 14 Disse reglene ble tatt inn i selskapsskatteloven i 1991.
- 15 Skatteloven § 10-60 flg.
- 16 NOU 2014:13: 50; Ot.prp. nr. 1 (2007–2008); Ot.prp. nr. 16 (1991–92); Zimmer 2017.
- 17 Se f.eks. sak C-196/04 Cadbury-Schweppes. [http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language= en&num=C-196/04](http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&num=C-196/04). Se også Dahlberg (2012); Bullen (2005).
- 18 Se f.eks. EU-domstolens avgjørelse i *Polbud*-saken (C-106/16), som omhandlet en omdanning fra et polsk aksjeselskap til et aksjeselskap i Luxembourg, uten at det reelle hovedsetet for selskapet skulle flyttes. <http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&num=C-106European>.
- 19 Finansielle instrument er økonomiske avtaler mellom kontraktsparter. Derivater er én type finansielle instrument, aksjer er en annen type.
- 20 Se for eksempel Enron, Citibank og Porsches forsøk på oppkjøp av Volkswagen i 2008.
- 21 For nærmere analyse av konsernernes mulighet til å strukturere seg på måter som ikke fanges opp på en adekvat måte av lovverket, se Anker-Sørensen (2016).
- 22 Skatteloven § 13-1.
- 23 Kildeskatt betyr at skattemyndighetene kan holde tilbake skatt slik at det betales skatt for et beløp før det utbetales eller brukes.
- 24 Scheel-utvalget var et skatteutvalg utnevnt av regjeringen Stoltenberg II med mandat om å utrede selskapsskatten – beskatning av overskudd, se NOU 2014:13 *Kapitalbeskatning i en inter- nasjonal økonomi*.
- 25 Forskrift om endring av forskrift 20. desember 2013 om land-for-land-rapportering med hjem- mel i lov 17. juli 1998 nr. 56 om årsregnskap m.v. (regnskapsloven) § 3-3d tredje ledd og lov 29. juni 2007 nr. 75 om verdipapirhandel (verdipapirhandelloven) § 5-5a fjerde ledd.
- 26 Se Anker-Sørensen (2018, utkast hos forfatter).
- 27 Endringer i EUS skatteregler må vedtas enstemmig, fordi dette ikke omfattes av EØS-avtalen og EU-medlemskap.
- 28 Se avgrensningen i OECD 2002 Modell TIEA art. 5 nr. 5, bokstav f.

- 29 Avtalen skiller mellom automatisk informasjonsutveksling og spontan informasjonsutveksling. Det førstnevnte innebærer at all informasjon om avtalemotpartens statsborgere utveksles automatisk, det siste at utveksling skjer når en stat kommer over informasjon den antar vil være av interesse for avtalemotparten.
- 30 BEPS er en forkortelse for Base Erosion and Profit Shifting, som er OECD- og G20-landenes forslag til regelutvikling for internasjonal beskatning for å hindre overskuddsflytting og rettslige hybrider.
- 31 http://europa.eu/rapid/press-release_IP-18-1403_en.htm.

Referanser

- Almendal, T.S. (2005). *Skatteanpassade transaksjoner och skattebrott*. Stockholm: Norstedt Juridik.
- Anker-Sørensen, L. (2016). «Financial engineering as an alternative veil for the corporate group». *European Company Law* 13 (5), s. 158–166.
- Anker-Sørensen, L. (2018, utkast tilgjengelig hos forfatter). «Informasjon som premiss for NOKUS-regler: En komparativ studie fra British Virgin Islands, Jersey og Seychellene».
- Ault, H.J. (2013). «Some Reflections on the OECD and the Sources of International Tax Principles». *Tax Notes International* 70 (12), s. 1195–1201.
- Avi-Yonah, R.S. og H. Xu (2016). «Evaluating BEPS». *University of Michigan Public Law Research Paper* 493.
- Banoun, B. (2003). *Omgåelse av skattereglene. En studie av høyesterettspraksis*. Oslo: Cappelen Akademisk.
- Berg-Rolness, G. (2016). *Skatteparadisene og den internasjonale selskapskatteretten*. Oslo: Gyldendal.
- Bullen, A. (2005). *EU, EØS og skatt. De fire friheter og direkte beskatning*. Oslo: Gyldendal.
- Bullen, A. (2011). *Arm's Length Transaction Structures. Recognizing and restructuring controlled transactions in transfer pricing*. Amsterdam: IBFD Publications.
- Cohen, S. (2007). *Multinational Enterprises and Foreign Direct Investments*. Oxford: Oxford University Press.
- Dahl, C.A., S. Bowers og H. Bengtsson (2017, 6. november). «Slik løper Nike fra skatt for milliarder av kroner». *Aftenposten*. [Sist lastet ned 01.03.18].
- Dahlberg, M. (2012). *Internasjonell beskatning*. Lund: Studentlitteratur.
- Devereux, M.P. og J. Vella (2014). «Are we heading towards a corporate tax system fit for the 21st century?». *Oxford Legal Studies Research Paper* 88/2014.
- Dharmapala, D. (2014). «What do we know about base erosion and profit shifting? A review of the empirical literature». *Illinois Public Law Research Paper* 14–23; *University of Chicago Coase-Sandor Institute for Law & Economics Research Paper* 702.
- Europaparlamentet (2015). *Report of the special committee on tax rulings and other measures similar in nature or effect*. Rapport fra Europaparlamentet 2015/2066(INI), avsnitt 33.
- Europakommisjonen (2011). *Proposal for a Council Directive on a Common Consolidated Corporate Tax Base (CCCTB)*, 2011/0058 (CNS).
- FN (2016). «World Investment Report 2016. Investor Nationality: Policy Challenges». Genève: United Nations Publication.
- Gilpin, R. (2001). *Global Political Economy*. Princeton: Princeton University Press.

ANKER-SØRENSEN OG SCHJELDERUP: *Internasjonal skatteplanlegging – er åpenhet en utopi?*

- Gjems-Onstad, O. (2012). *Norsk bedriftsskatterett*. 8. utg. Oslo: Gyldendal.
- Hadden, T. (1983). *The Control of Corporate Groups*. London: University of London.
- Harboe, E. (2012). *Skattemessig gjennomskjæring*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Jones, G. (2005). *Multinationals and Global Capitalism*. Oxford: Oxford University Press.
- Karlsen, A.K.E. (2013). «Hybrider i skatteplanlegging – hvor går grensen for lovlig tilpasning?». I O. Gjems-Onstad og E. Furuseth (red.), *Praktisk internasjonal skatterett og internprising*. Oslo: Gyldendal.
- Liland, A.H. og E. Nordbø (red.) (2002). *Internasjonal skattekåndbok*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Murphy, R. (2009). «Defining the secrecy world. Rethinking the language of ‘offshore’». *Tax Justice Network*. <http://www.financialsecrecyindex.com/Archive2011/Notes%20and%20Reports/SecrecyWorld.pdf>. [Sist lastet ned 02.03.18].
- Nielsen, S.B, P. Raimondos-Møller og G. Schjelderup (2010). «Company taxation and tax spillovers: Separate accounting versus formula apportionment». *European Economic Review* 54 (1), s. 221–232. DOI: <https://dx.doi.org/10.1016/j.euroecorev.2009.06.005>.
- NOU 2016:5. *Omgåelser i skatteretten. Lovfesting av en generell omgåelsesregel i skatteretten*.
- NOU 2014:13. *Kapitalbeskatning i en internasjonal økonomi*.
- NOU 2009:19. *Skatteparadis og utvikling*.
- OECD (1998). *Harmful Tax Competition. An Emerging Global Issue*. Report III.
- OECD (1996). *Controlled Foreign Company Legislation*.
- OECD (1988/2010). *The Multilateral Convention on Mutual Administrative Assistance in Tax Matters. Amended by the 2010 Protocol*.
- OECD (2002). *Agreement on Exchange of Information in Tax Matters*. <http://www.oecd.org/tax/exchange-of-tax-information/2082215.pdf>.
- OECD (2015). *Model Protocol for the Purpose of Allowing the Automatic and Spontaneous Exchange of Information under a TIEA*. <https://www.oecd.org/tax/exchange-of-tax-information/Model-Protocol-TIEA.pdf>.
- Ot.prp. nr. 16 (1991–1992). *Oppfølging av skattereformen 1992*. Oslo: Finans- og tolldepartementet.
- Ot.prp. nr. 1 (2004–2005). *Skatte- og avgiftsopplegget 2005 – lovendringer*. Oslo: Finansdepartementet.
- Ot.prp. nr. 1 (2007–2008). *Skatte- og avgiftsopplegget 2008 – lovendringer*. Oslo: Finansdepartementet.
- Palan, R., R. Murphy og C. Chavagneux (2010). *Tax Havens. How Globalization Really Works*. New York: Cornell University Press.
- Picciotto, S. (red.) (2017). *Taxing Multinational Enterprises as Unitary Firms*. Brighton: Institute of Development Studies.
- Pires, A.J.G. (2013). «The business model of The British Virgin Islands and Panama». *Norwegian Center for Taxation (NoCeT)*, Working paper no. 31/13.
- Runkel, M. og G. Schjelderup (2011). «The choice of apportionment factors under formula apportionment». *International Economic Review* 52 (3), s. 913–934. DOI: <https://dx.doi.org/10.1111/j.1468-2354.2011.00654.x>.
- Skaar, A.Aa. og T.S. Kildal (2012). *Bedriftsskatterett*. 12. utg. Oslo: Gyldendal.
- Zimmer, F. (2017). *Internasjonal inntektsskatterett*. 5. utg. Oslo: Universitetsforlaget.
- Zucman, G. (2015). *The Hidden Wealth of Nations*. Chicago: University of Chicago Press.
- Zimmer, F. (red.) (2014). *Bedrift, selskap og skatt*. 6. utg. Oslo: Universitetsforlaget.